Az ukrajnai dekommunizációs törvény hatása az utcanevekre Kárpátalja magyarlakta településein*

KARMACSI ZOLTÁN
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Beregszász (Берегово, Ukrajna)
Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Eger

Absztrakt

Ukrajnában 2015. április 9-én a 2015. évi 317-VIII. számú, a kommunista és nemzetszocialista totalitárius rezsimek elítéléséről és jelképeik betiltásáról szóló törvény elfogadásával a szovjet örökséggel való szakítás immár törvényi keretek közé terelődött. Jelen tanulmány a 2013. novemberi ukrajnai tüntetések nyomán bekövetkező kelet-ukrajnai konfliktustól, azaz a 2014-es év kezdetétől a 2022 februárjában kitörő ukrán–orosz háború kezdetéig megvalósult utcanév-változtatásokat vizsgálja Kárpátalja 17 kistérségének 100 településén a Beregszászi, Munkácsi és Ungvári járásokban. A vizsgálatba azok a magyarlakta települések kerültek be, melyeken a 2001-es ukrajnai hivatalos népszámlálás adatai alapján a magyar lakosság elérte a 10%-ot. A vizsgált területen és időszakban 40 településen összesen 89 utcát neveztek át. Az átnevezések 38 településen 79 utcanév esetében közvetlen összefüggést mutattak a dekommunizációs törvénnyel. A tanulmányban a megváltoztatott utcanevek jellemzőiről, az azok helyett meghatározott nevek ideológiai vonatkozásairól és a változások időbeli eloszlásáról stb. esik szó.

Kulcsszavak: utcanevek, ukrán, utcanév-változtatás, szovjet ideológia, dekommunizáció, utcanevek szimbolikus funkciója, emlékeztető funkció, Kárpátalja

The impact of Ukraine's decommunization law on street names in Hungarian-populated settlements in Transcarpathia

ZOLTÁN KARMACSI

At the turn of 2013–2014, Ukraine began to break completely with its Soviet legacy – also known as decommunization – as part of the "Revolution of Dignity". This led to the passing of Law No. 317 on 9 April 2015, which condemned communist and National Socialist totalitarian regimes and prohibited the use of their symbols. This study examines the changes to street names that occurred during the period of conflict in eastern Ukraine following the November 2013 protests, i.e. from early 2014 to 2022. The study was conducted in settlements where the Hungarian ethnic minority comprised more than 10% of the population according to the most recent official census, conducted in 2001. Between 2014 and 2022, 88 streets in 40 of the surveyed settlements were renamed. Of these,

* Készült az MTA Domus Program támogatásával.

the renaming of 79 streets in 38 settlements was directly attributable to the decommunization law. The study discusses the stock of the renamed streets, the ideological implications of the chosen replacement names, and the changes that occurred during the implementation of the law.

Keywords: street names, Ukrainian, change of street names, Soviet ideology, decommunization, symbolic function of street names, commemorative function, Subcarpathia (Ukraine)

***

1. Az utcanevek változásának mozgatórugói. A 19. század második felében fellendülő nemzeti mozgalmak felerősítették a nemzet nagyjai iránti tiszteletet, emlékezetet. Ennek egyik jele volt, hogy a természetes, közösségi jellegű utcanévadás mellett egyre nagyobb teret hódított a mesterséges nevek használata: a nemzet neves személyiségeiről, eseményeiről nevezték el vagy át az utcákat, tereket (KITA–NARTONOWICZ-KOT 2012, LÁSZLÓ 2021). BARTOS-ELEKES (2021: 115) ezeket a név és a politikai rendszer kapcsolata alapján emlékeztető nevekként kezeli, hiszen a mesterséges, illetőleg a hivatalos névadáskor is adható semleges név egy utcának.

A névadás identitással látja el a helyet, de a folyamat a nevet adó egyén identitásán is nyomot hagy, hiszen csak a számunkra fontos helyet látjuk el névvel. Ez a csoport szintjén (akár egy-egy állam szintjén) is működő folyamat, hiszen a mindennapokban jelentőséggel bíró helyeket szintén elnevezzük (GYŐRFFY 2017: 42). Nem a táj hasonlósága alapján létrejövő névadás esetében a név emlékeztető funkcióval bírhat, s nemcsak a tájékozódást és a helyazonosítást segíti, hanem a különböző eseményeknek, személyeknek, jelenségeknek a lakosság emlékezetében való megőrzését is (HOFFMANN 1993/2007: 136). Az utcanevek így minden hatalom számára különösen fontosak, mivel a gyakorlati funkciójukon túl mélyebb üzenetet is hordoznak; konkrét történelmi, kulturális és társadalmi tartalmak közvetítői, valamint korképet is adnak az adott időszakról (WAGIŃSKA-MARZEC 2017: 385, KUCZABSKI–BOYCHUK 2020: 14).

A települések környezetében (kistérségben, megyében vagy akár országban) végbemenő gazdasági, politikai és kulturális változások, a történelem nagy eseményei hatással vannak a településen élő emberek belső világára, aminek következtében az emberek hatással vannak a környezetükre. E változások és hatások következtében a települések utcanévállományában egyaránt megfigyelhető a változás és a megmaradás, továbbá a külső hatások törvényszerűségei is jól kirajzolódnak. Az ország történelmi eseményei, változásai tehát hatással vannak egy-egy helység történelmére, melynek változása jól nyomon követhető az utcanévadásban (VINCZE 1984: 26).

Minden korszakban megfigyelhetők névadási stratégiák, amelyekben a mindenkori hatalom által preferált ideológia is nyomon követhető (TÓTH 2011, 2013). AFANASIEV (2020: 322–323) szerint a 18–20. században az utcanevek átnevezése gyakran együtt járt az ideológia, az elit és a hatalom változásával, s a(z át)nevezési folyamat során létrejött új utcanevek bizonyos mértékig a döntéshozók küldetését, vízióját és stratégiáját fejezték ki. Az államhatalom a névtörvény megalkotásával szabályozza a tulajdonnevek hivatalos használatát, így a kisebbségi lakosság névhasználatát is. Ezáltal a társadalmi változások és a hatalmi ideológiák befolyással vannak a névadási szokásokra, melyek fontos szerepet töltenek be az emberek hatalomhoz való viszonyulásában. Ezért a tulajdonnév a különböző korokban és társadalmakban a mindenkori hatalom szimbolikus megjelenésének megerősítésére

szolgál (TÓTH 2011, 2013), hiszen a politikai elit dönti el, hogy kiről, illetve mely intézményről vagy társadalmi eseményről nevezzenek el utcákat. A lakosság és az elit között e tekintetben nem mindig alakul ki kompromisszum, de az új utcanevek idővel elfogadottá válhatnak a lakosság körében is (STIPERSKI et al. 2011; BUCHER et al. 2013; GNATIUK 2018: 120). AZARYAHU (2011: 28) szerint az utcák (újra)elnevezése jól bevált és hatékony módja a politikai elit által elfogadott történelemverzió bevezetésének és elterjesztésének a lakosság mindennapi életének hétköznapi tereiben azzal az elsődleges szándékkal, hogy új kollektív emlékezetet hozzanak létre. Az emlékeztető utcanevek kulcsszerepet játszanak a nemzeti identitás szimbolikus konstrukciójában, elsősorban a történelmi örökség vonatkozásában (AZARYAHU–KOOK 2002: 199), és fontos eszközt jelentenek a múlt jelenbe való átültetésében (ALDERMAN 2003: 166). Az állam a földrajzi nevek sokrétű szerepét magas szintű jogszabályokban határozza meg, s kizárólagos jogköre birtokában maga hoz létre és alkalmaz hierarchikusan szervezett rendszert, melyben az egyes egységek neveinek meghatározásában csak a hagyomány és a kommunikációs szempontok kötik (MIKESY 2016: 101).

2. Az utcanévváltozás Ukrajnában. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna területén az utcanevek[1] változása több korszakra bontható. Az első történelmi-politikai átalakulás a közterek elnevezésében 1917-ben kezdődött, és a Szovjetunió fennállásának 69 éve alatt folyamatosan jelen volt (HIRIK 2018: 112, SCHENK 2023: 142). A korszak végére Ukrajnában több mint százezer átnevezést hajtottak végre a szovjet ideológiának megfelelően (AFANASIEV 2020: 323).

A második nagyszabású hullám a Szovjetunió összeomlásával és a függetlenség elnyerésével vette kezdetét (HIRIK 2018: 112, SCHENK 2023: 142). DEMSKA, LEVCHUK (DEMSKA 2016: 603–604, DEMSKA–LEVCHUK 2020: 2) és KOVTJUH (2017: 161) szerint ez a korszak az első hullám, mivel ők a dekommunizáció fogalmának megjelenését tekintik a változások alapjának. KUCZABSKI és BOYCHUK (2020: 11) szerint az első valódi dekommunizációs hullám, melyhez a lakosság ideológiai irányultságának megváltozása vezetett, a Szovjetunió utolsó éveiben zajlott. CIBA (2017: 153) szerint a „szovjet történelmi örökség lebontásának" első szakasza a peresztrojka időszakára datálható, amikor Zsdanyiv városát *Mariupol*-lá (1989), Vorosilovgrádot pedig *Luhanszk*-ká nevezték át (1990). Az ekkortájt

[1] A magyar névtani terminológiától eltérően, ahol a *hodonima* terminus csak ritkán használatos (BÖLCSKEI–FARKAS–SLÍZ szerk. 2017: 143), az ukrán terminológiában az ennek megfelelő görög eredetű kifejezés az elterjedt. HAJDÚ MIHÁLY (1994: 62) Magyar tulajdonnevek című munkájában megállapítja, hogy az utcanevek valójában a belterületi helynevek egyik típusát alkotják. A belterületi helynév fogalma alatt a város- vagy falurész, az utcák, terek, közök stb. nevei értendők (KOVÁCS 1999: 141). Ezzel szemben az ukrán terminológiában az urbanonimákon, vagyis a városi helyneveken belül az egyes denotátumtípusokat külön-külön terminussal megnevezett csoportokként kezelik, például agoranimák (terek nevei), hodonimák (utcanevek/útnevek) (VJATROVICS 2018). Jelen tanulmányban az *utcanév* terminust a Magyar és nemzetközi névtani terminológia (BÖLCSKEI–FARKAS–SLÍZ szerk. 2017: 110) című kötetben megadott értelemben fogom használni: „Egy adott közlekedési útvonal tulajdonneve egy nagyvárosban, városban vagy faluban – pl.: *Broadway, the Strand, Baker Street, Ady Endre utca, Váci utca.* (Megjegyzés: A →**hodonym / útnév (= hodonima)** típusának alkategóriáját alkotják. A magyarban e terminus nemcsak az utak és utcák, hanem minden más típusú közterület – pl. köz, tér – tulajdonnevére is vonatkozik.)"

felerősödött átnevezési hullámban nemcsak egyértelműen ideologikus utcaneveket távolítottak el (Lenin, Marx, Engels, Szverdlov, Urickij vagy más forradalmárok neveit), hanem sokkal semlegesebbeket is, például Tolsztoj vagy Sota Rusztaveli nevét (SCHENK 2023: 143). Az első dekommunizációs hullám 1995-ös lezárulta után egészen 2000-ig csak elszigetelt névváltoztatások történtek, majd ezek is teljesen leálltak. Még a 2004–2005-ös narancsos forradalom sem változtatott ezen (DEMSKA–LEVCHUK 2020: 3).

A 2013-ban kezdődő méltóság forradalma után bekövetkezett változások az utcanévváltozások harmadik hullámának elindulását jelentették (SCHENK 2023: 142). A 2015 áprilisában elfogadott négy törvényt tartalmazó úgynevezett dekommunizációs törvénycsomag (továbbiakban együttesen: dekommunizációs törvény) többek között a toponimák – beleértve a városok, terek, utak, utcák stb. neveit – átnevezésére is vonatkozott (UDOVENKO 2018: 129).

A helyek történelmi-politikai átnevezésének negyedik hulláma Ukrajnában a 2022. február 24-i orosz agresszióval kezdődik. 2023. január 1-ig a @DecommunizeUkraine[2] becslése szerint országosan 7000 utcát neveztek át, valamint 263 emlékművet és 98 emléktáblát távolítottak el (SCHENK 2023: 142–143). Két, ebben az időszakban meghozott törvény[3] a helységek, utcák, terek stb. átnevezéséhez szolgáltak részletesebb iránymutatásként. Ezzel tulajdonképpen a dekommunizáció narratívájából átléptünk a derusszifikáció és dekolonizáció narratívájába.

3. Az utcanévváltozás Kárpátalján. A legnyugatibb ukrán megye, Kárpátalja az utóbbi közel százötven év alatt több államalakulat része volt, melyek a terület gazdasági, politikai, kulturális, vallási, etnikai és nyelvi viszonyaiban is változásokat hoztak. Nyelvi szempontból az egyik szembetűnő jelenség a településnevek változtatása volt, mellyel már több kutató is foglalkozott. A településneveknél is érzékenyebben mutatja be a „gazdacserét" az utcanevek változ(tat)ása. HOFFMANN ISTVÁN (2015: 18) szerint a hiányzó élőnyelvi vizsgálatok miatt a kontaktusterületek helynévhasználata mindeddig csak elenyésző figyelmet kapott, pedig ezek fontos tapasztalatokkal járulhatnak hozzá a helynévhasználat kutatásához. Kárpátalján az utcanévkutatás csak nagyon szerény számú vizsgálatot élt meg, melyek főként a történeti-etimológiai hagyományokra épültek, s csak néhol érintették az utcanevek szocioonomasztikai vetületét. A Szovjetunió idején, illetve az 1990-es években fellendülő helynévkutatás elsődlegesen Kárpátalja, illetve egy-egy település helyneveire összpontosított, s csupán e kutatások keretében találkozhatunk utcanevekre vonatkozó információkkal, többnyire az imént említett történeti-etimológiai feldolgozásban ZÉKÁNY KRISZTINA (2003), KÖDÖBÖCZ NATÁLIA (2003, 2004), KOVÁCS PÉTER (2003), KOVÁCS ANDRÁS (2006), KOCÁN BÉLA (2004a, 2004b, 2005) és OROSZ GABRIELLA (2006) jóvoltából. Utcanevek vizsgálatának bemutatását felvállaló tanulmány csak nagyon kevés látott eddig napvilágot: ZÉKÁNY KRISZTINA (1997) Ungvár, BOJCSUK EDIT (2003) Técső, SEBESTYÉN ZSOLT (2001) pedig Beregszász utcaneveit vizsgálta.

[2] https://t.me/DecolonizationUkraine (2026. 02. 02.)

[3] Закон України 2265-IX Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text; Закон України № 3005-IX Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text (2026. 02. 02.)

A 20. század elején, az Osztrák–Magyar Monarchia idejében a közterületek természetes elnevezését kiegészítette, majd fokozatosan felváltotta a hivatalos névadás és a jeles személyekről való elnevezés, vagyis megjelentek az emlékeztető nevek. Az 1898–1912 közötti magyar helységnévrendezéssel párhuzamosan a városokban is megjelennek az első jelentős emlékeztető utcanevek. Bár szórványosan már korábban is adtak ilyen utcaneveket, de ahogy Beregszász esetében is láthatjuk, tömeges változtatásokra csak a 20. század elején került sor. Ezt támasztja alá DOBOS SÁNDOR (2011: 117) megállapítása is: a kutató a város 20. századi történelmét tárgyaló szakirodalmi és levéltári források alapján arra a következtetésre jutott, hogy a város legkorábbi mesterséges utca- és térnevei a 19. század végére és a 20. század elejére tehetőek. DOBOS (2011: 117) megjegyzi azonban azt is (konkrét forrásmegjelölés nélkül), hogy egyes névtani források alapján az első mesterséges nevek ennél korábban is megjelenhettek. Erre mutat rá ZUBÁNICS (2001: 24) is, aki szerint a II. Rákóczi Ferenc tér (amelynek napjainkban ismét ez a neve) a 19. század közepéig a *Vásártér* nevet viselte; tőle sem tudjuk meg azonban, hogy mikortól visel a tér emlékeztető nevet.

Az első világháború után Magyarország határain kívülre került területeken a helynevek szintén politikai-ideológiai, kulturális és történelmi jellegű változásokon mentek keresztül, melynek következtében számos település- és utcanév változott meg. Ezeken a területeken a helynevek (elsősorban a megye-, hely- és közterületnevek) módosulása irányított folyamatként ment végbe a társadalmi-politikai tényezők hatására (SÓFALVI 2008: 101). Kárpátalja az első világháború után Csehszlovákiához került, mely a településneveken túl az utcák neveit is „csehszlovákosította". 1919–1938 között került sor a második tömeges településnév-, illetve utcanév-változtatásra; ekkor számos kárpátaljai utca, tér stb. kapott új nevet valamelyik csehszlovák neves személyiségről (pl. Masaryk, Beneš, Štefánik, Dérer; vö. ERŐSS 2024: 59–60). Ezt az időszakot tekinthetjük a helynévváltoztatás második hullámának.

Az első bécsi döntés után Kárpátalja egy része, majd 1939-től a teljes területe újra Magyarországhoz tartozott, ekkor következett be a település- és utcanevek újramagyarosítása. Ez volt Kárpátalján a harmadik, széles körű helynévváltoztatási hullám. A második világháború után Kárpátalja a Szovjetunió része lett, mely a cseh típusú településneveket vette alapul, illetve az utcák elnevezésében a szocialista/kommunista hősöket részesítette előnyben (pl. Lenin, Marx, Engels, Csapajev). Miután az 1945-ös szovjet–csehszlovák szerződés rögzítette a terület kiválását az első Csehszlovák Köztársaságból, megindult a negyedik helynévváltoztatási hullám is a területen. Ezzel – mivel a terület a Szovjetunióhoz, azon belül az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz került – a kárpátaljai helynévváltoztatások együtt jártak az egész mai Ukrajna területét érintő változtatásokkal: mindkettőre a szovjetizálás eszméje hatott. Ezért nem meglepő, hogy – akárcsak az egész Ukrán SZSZK esetében – a Szovjetunió széthullása előtt Kárpátalján is megindult az ötödik helynévváltoztatás. A független Ukrajnában 1991–2000 között több magyarlakta településnek sikerült eredeti történelmi nevét (még ha cirill írásmóddal is) visszakapnia (pl. *Тисобикинь – Tiszabökény*). Számos utcát, teret neveztek át olykor neves magyar személyiségek után (DOBOS 2015: 101–103), több utca pedig az egykori népi/természetes nevét kapta vissza. Így lett a *Lenin*-ből *Rákóczi,* a *Majakovszkij*-ból *Bakó Gábor,* a *Csapajev*-ből *Temető,* a *Kirov*-ból pedig *Part* utca stb.

A fenti elemzésből kirajzolódik, hogy Kárpátalján a terület más államalakulathoz kerülésekor nemcsak a településnevek megváltoztatása volt megfigyelhető, hanem a települések utcái is jelentős számban kaptak új elnevezést. Az utcanevek változása többségében a korábbi államhatalomra emlékeztető nevek kárára történt, s az új államhatalom a saját neves személyiségeiről, történelmi-politikai eseményeiről való emlékeztető neveket adott az utcáknak, tereknek. Jól szemléltetik ezt az álláspontot az Ukrajnában 2015 után zajló utcanév-változtatási folyamatok arányai: az eltávolított nevek 59%-a a szovjet nosztalgikus narratívához tartozott, az újonnan kiosztott nevek 58%-a pedig a nemzeti-ukrán narratívát képviselte (SCHENK 2023: 156).

A legújabb település- és utcaátnevezési hullám – nevezhetjük akár a hatodik hullámnak is – a kelet-ukrajnai konfliktus következtében életre hívott dekommunizációs törvény után indult meg 2015-ben: főként a szovjet és orosz emlékeztető neveket igyekeznek eltávolítani, legalábbis azokat, amelyek erősen kötődnek a szovjet totalitárius rezsim ideológiájához. Kárpátalja területén mindössze két települést érintett az átnevezés (*Komszomolszk*-ból *Németmokra*, *Zsovtnevé*-ből *Zaberezs* lett), de az utcanevek esetében már jóval több változtatás történt (558 út, utca, útköz, tér; PIPAS 2015).

4. Dekommunizáció. A Szovjetunió felbomlása után sok helyütt megindult a dekommunizációs folyamat, amely elsőlegesen a Lenin-szobrok, illetve a szovjet szimbólumok eltávolításában nyilvánult meg. 1991-től, miután Ukrajna elnyerte függetlenségét, megkezdődött a kommunista ideológiával történő leszámolás, ami elsősorban az utcaneveket érintette, hiszen a helynevek közül a politikai változások elsőként mindig ezeket érintik. Ez a folyamat egész Ukrajna területén, így a magyarlakta vidékeken is lezajlott, a legkisebb településektől a nagyobb városokig egyaránt. A változást szinte kizárólag a helyi közigazgatási egységek kezdeményezték, s ők javasolták az új neveket is. Egyes településeken csak az utcák kis hányadát érintették a változtatások, míg másokon jelentős mértékű változásra került sor. Dercen, Mezőkaszony, Nagybereg településeken szinte alig maradt változatlan utcanév, Beregszászban is az utcák kétharmada kapott új nevet (SEBESTYÉN 2001, ZUBÁNICS 2001), és Ungváron is jelentős változásokon mentek át az utcanevek (ZÉKÁNY 1997, SEBESTYÉN 2008: 198–199). A magyarlakta települések jelentős mértékű utcaátnevezései mellett több helység kapta vissza történelmi nevét (BEREGSZÁSZI 1997). A szovjet múlt eszméitől azonban nem mindenütt sikerült teljes mértékben megszabadulni: Nyugat-Ukrajna jelentős mértékben lecserélte a szovjet emlékeztető neveket, Közép- és Kelet-Ukrajna viszont javarészt megtartotta őket. Ez jól kivehető az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézetének 2016-os dekommunizációs változásokat megyei bontásban bemutató összefoglaló írásából (UINP 2016).

Kárpátalján az 1990-es évek elején a magyarlakta településeken bekövetkezett névváltoztatáskor a magyar kultúra, történelem jeles alakjairól kapták új (esetenként korábban használt, de lecserélt) nevüket az utcák: a Szovjetunió idején *Lenin, Ragyanszka* 'szovjet, állami', *Marx, Vörös Partizán* stb. nevet viselő utcákat *Petőfi, Kossuth, Árpád király,*[4] *II. Rákóczi*

[4] Beregrákos település egyik utcaneve. A korábban Kun Béla nevét viselő utca a Rákosi Községi Tanács 2014. 08. 15-én kelt, 1347. számú határozata értelmében kapta ezt az elnevezést. Az utcanév-változásokat tartalmazó felterjesztésben ukrán nyelven az alábbi indoklás olvasható: „Árpád király vezette a magyarok áttelepülését a Kárpát-medencébe a Vereckei-hágón keresztül."

Ferenc névre keresztelték át. A természetes névadással keletkezett nevek ritkák, például *Futballpálya, Igényelt, Görbe, Zöld.* Ilyenkor a helyiek által használt elnevezés vált hivatalos névvé több magyarlakta településen (pl. Dercen, Csonkapapi, Nagydobrony, Nagybereg). Egyes településeken (pl. Nagybégány, Tiszasalamon, Feketeardó, Tivadarfalva, Kisdobrony) megmaradtak a régi nevek: *Kolhoz* 'téesz'*, Petrov, Vatutyin, Szuvorov* stb. Az új nevek közt még a legkisebb faluban is túlsúlyba kerültek a neves magyar személyek nevei. (SEBESTYÉN 2008: 199.)

Miután a méltóság forradalma következtében 2014-ben a hatalom az új országvezetés kezébe került, újra erőre kapott a szovjet örökség teljes eltüntetése. A folyamat részeként 2015. április 9-én elfogadták a 2015. évi 317-VIII. törvényt[5] a dekommunizációs törvénycsomag részeként. A törvény az általános megfogalmazások helyett fogalmi és tartalmi meghatározásokat ad a betiltandó tételekről. Ezek közé került a szovjet kommunista párt, a kommunista és a nemzetiszocialista rezsim, a szovjet állambiztonsági szervek nevei, fogalmai (CSERNICSKÓ 2019: 190). A törvény kimondja, hogy a kommunista totalitárius rezsim jelképei közé tartoznak a Szovjetunió és tagköztársaságainak zászlói, címerei és egyéb állami jelképei; a sarló, a kalapács és az ötágú csillag minden olyan helyzetben, amikor az a szovjet időszakra emlékeztet; az Ukrajna által tiltott eseményeknek minősített helyzetekben szerepet játszó személyiségek, ezeknek az eseményeknek emléket állító monumentumok, feliratok; továbbá maga a 'kommunista párt' megnevezés is. A helynevek tekintetében a törvény megtiltja, hogy a megyék, járások, települések és közterületek a jogszabályok hatálya alá eső személyek nevét viseljék.

A törvényhez kapcsolódóan az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete (UINP) 2015 októberében 520 olyan személy nevét tartalmazó listát hozott nyilvánosságra a honlapján, akikről Ukrajna területén nem nevezhető el intézmény vagy közterület, a meglévőket pedig át kell nevezni (UINP 2015, CSERNICSKÓ 2019: 192). A lista csak valós, közterület-elnevezésekben még fellelhető személyneveket tartalmaz (pl. Lenin, Marx, Engels neve), viszont nem találkozunk például Sztálin nevével, mivel az egykori szovjet pártfőtitkárról elnevezett intézményeket, közterületeket még a Szovjetunió széthullása előtt átnevezték a mai Ukrajna területén. Továbbra is el lehetett ugyanakkor nevezni a közterületeket és az intézményeket például Gorkijról vagy Majakovszkijról. Magyar vonatkozású személyek (Kun Béla, Zalka Máté és Gavró Lajos) neve is megtalálható a listában. Szintén a tiltólistára került az első női űrhajós, Valentyina Tyereskova[6] neve, viszont az első űrhajósé, Jurij Gagariné nem.

A Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal Tájékoztatási Tevékenységek és Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya 2015. augusztus 4-én a dekommunizációs törvény alapján tette közzé az átnevezésre javasolt települések, utcák, terek, útközök stb. jegyzékét járások és megyei alárendeltségű városok bontásában (vö. PIPAS 2015). A jegyzék 2 települést és 558 közterületnevet (utca, tér, útköz stb.) tartalmazott, köztük az általam vizsgált terület 32 településéről 74 nevet. Ezek között olyan nevek (pl. *Gorkij*, *Majakovszkij*, *Micsurin*)

[5] Закон України № 317-VIII Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text (2026. 02. 02.)

[6] Tyereskova az Egységes Oroszország párt vezetőségi tagjaként részt vett a Krími Autonóm Köztársaság Oroszország általi 2014-es megszállásával kapcsolatos eseményekben.

is találhatók, melyek az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete által 2015 októberében közzétett, 520 nevet tartalmazó tiltólistán nem szerepelnek. Nagyszőlős egy magyar vonatkozású utcaneve is felkerül a listára: a *Török utcá*-t javasolták átnevezésre. Nem javasolták viszont átnevezni a Tyereskováról és a két neves szovjet katonai vezetőről, Zsukovról és Grecskóról elnevezett utcákat, holott ezeknek a neve korábban szerepelt az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézetének tiltólistáján. Szintén nincs az újabb listán a kisbégányi *Karl Marx,* a gáti *Vöröspartizán,* a nagyszőlősi *Koszmogyemjanszkaja* és *Vatutyin* utcanév, pedig névadóiknak a szovjet ideológiához köthető volta megkérdőjelezhetetlen.

A 2015. évi 317-VIII. törvény 7. cikkelyének (Záró és általános rendelkezések) 2. pontja az Ukrajna különböző, ide vonatkozó jogszabályaiban történő változtatásokról rendelkezik. Ilyen a 2005. évi 27. számú törvény A földrajzi nevekről,[7] amelynek 2015. 07. 14-ei, № 595-VIII számú módosítása elrendeli a névváltoztatást minden olyan esetben, amely a totalitárius rezsimek elítéléséről szóló ukrán törvény[8] hatálya alá esik.

A dekommunizációs törvény pontosan meghatározza a törvény végrehajtásának ütemét. A megyék, járások és települések átnevezéséről Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa (parlamentje) a javaslatot tévő önkormányzat döntését mérlegelve hozza meg határozatát. A helységeken belüli közterületek átnevezése a törvény értelmében többlépcsős folyamat. Az első lépcsőfokon (2015. november 22. – 2016. február 21.) a helyi önkormányzat, illetve a polgármester volt felelős a törvény által előírt módosítások végrehajtásáért. Ha itt nem született döntés az átnevezésről, akkor a második lépcsőfokon (2016. február 22. – 2016. május 21.) a megyei állami közigazgatási hivatal elnöke, azaz a kormányzó hatáskörébe került át az utcák, terek átnevezéséről való döntéshozatal (KOROLENKO–KARETNYIKOV–MAJOROV 2017: 135; CSERNICSKÓ 2019: 191–192).

5. Az utcanevek változása a törvény hatására. A kutatás során a kárpátaljai magyarlakta települések utcaneveinek az ukrajnai dekommunizációs törvény hatására bekövetkezett változását vizsgálom Kárpátalja 17 kistérségének 100 településén, a Beregszászi, Munkácsi és Ungvári járásban.[9] A vizsgálatot az utolsó, 2001-es hivatalos ukrajnai népszámlás adatai alapján legalább 10%-ban magyarok által lakott településeken végeztem el. Az adatgyűjtés egyrészt a kihelyezett utcanévtáblák digitális fotódokumentációja, másrészt a változást feltáró dokumentumok (községi határozatok, rendeletek stb.) begyűjtése, illetve ezek hiánya esetén a községi vagy kistérségi tanács hivatalnoka által közölt adatok révén valósult meg. Az adatgyűjtés 2021. júniusa és 2022. szeptembere között zajlott.

Az adatgyűjtés a 2014 és 2022 között bekövetkezett változásokra fókuszál. A kezdő időpontot a 2013. novemberi ukrajnai tüntetések nyomán bekövetkezett kelet-ukrajnai konfliktus 2014. évi hatásai (részletesebben l. alább) és a 2015-ös dekommunizációs törvény

[7] Законі України № 2604-IV Про географічні назви. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2604-15#Text (2026. 02. 02.)

[8] Закон України № 317-VIII Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text (2026. 02. 02.)

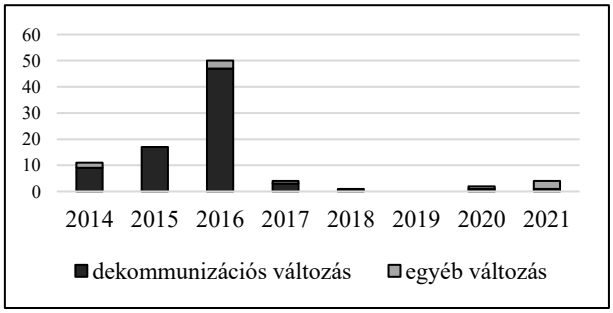
[9] A Beregszászi, Munkácsi és Ungvári járás alatt a 2020-as decentralizációs közigazgatási reform keretében létrehozott új járásterületet értjük.

határozta meg. Az adatgyűjtés nem terjedt ki a 2022. február 24-én kitörő ukrán–orosz háború utáni utcanév-módosításokra, ezt követően ugyanis az utcanevek módosításában már inkább a derusszifikáció/dekolonizáció eszméje lépett előtérbe: ekkortól jóval szélesebb körű változások indultak meg, melyek már az egész orosz kultúrkörre vonatkozó utcaneveket érintették és érintik. A 2022-től kezdődő utcanév-változtatás jelenleg is aktívan, dinamikusan zajló folyamat. Feltérképezése egy későbbi vizsgálat keretében valósulhat meg, előreláthatóan az ukrán–orosz konfliktus lezárulta után.

A vizsgált települések közül ötből (Tekeháza, Gődényháza, Fancsika, Karácsfalva, Mátyfalva) nem sikerült adatot gyűjteni. Ennek legfőbb oka a hivatalok adatszolgáltatás előli elzárkózása volt. Másrészt az is elfordult, hogy a 2020-as közigazgatási reform keretében létrejövő kistérségek településeiről a hivatalok összevonása következtében az iratok átszállítása idején veszett nyoma a változásokat rögzítő jegyzőkönyveknek; legalábbis az új hivatalnokok állítása szerint. Csikósgorond településen nincsenek utcanevek, míg Bátfán és Gálocson csak 2021-től vannak hivatalos utcanevek. A begyűjtött adatok alapján 10 településen (Feketepatak, Asztély, Botfalva, Hetyen, Kispapi, Kisszelmenc, Nagybakta, Sislóc, Újakli, Ungtarnóc) a Szovjetunió felbomlása után 2022-ig nem történt utcanévváltozás. További 42 településen a vizsgált időszakban nem neveztek át utcát, így 40 településen összesen 89 utcának adtak új nevet. Ez utóbbiak közül közvetlenül a dekommunizációs törvény hatására 38 településen 79 utca nevét változtatták meg, míg további 10 változás nem hozható összefüggésbe a törvényekkel.

A 2014-ben megvalósult utcanévváltozások a dekommunizációs törvények elfogadása előtt történtek, de a vizsgálati területen elfogadott 11 új utcanévből 9 már a törvény eszméje szerint született, így ezeket is a dekommunizációs törvény változásai közé soroltam. A besorolást megerősíti Beregrákos és a kistérségi szinten hozzá tartozó Kajdanó utcanévváltozásáról szóló önkormányzati jegyzőkönyv, melyben az utcák neveinek megváltoztatását a szovjet ideológiához kötődő nevekkel való szakítással indokolják. A vizsgált két településeken 2014-ben az alábbi nevek cseréjére került sor: *Lenin* (mindkét településen), *Karl Marx, Komszomol* (a KISZ szovjet megfelelője), *Kalinyin, Engels, Kun Béla, Gorkij, Tyereskova.* Csupán a *Vasút menti* utcanév változása nem magyarázható ideológiai változtatással, a többi név javarészt szerepel a későbbi dekommunizációs listákon.

1.ábra: Az utcanevek változása évenkénti bontásban

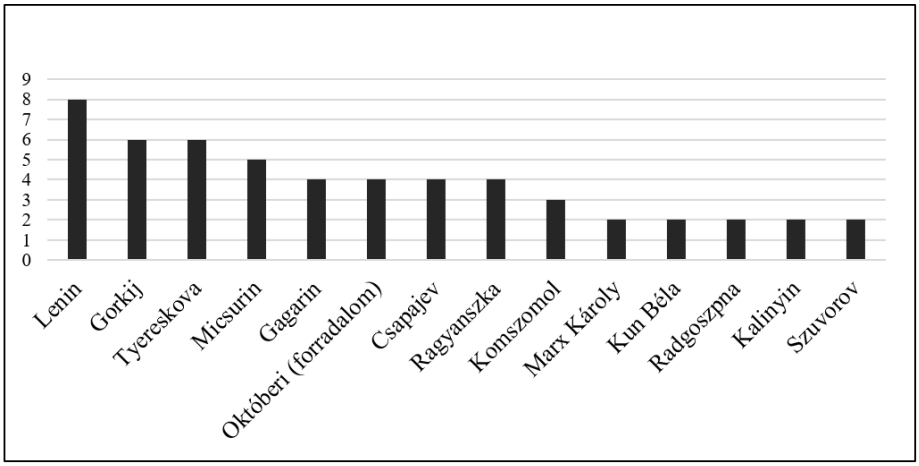

Az utcanevek változását érdemes megvizsgálni a törvény végrehajtásának időgörbéje mentén. A 2015 áprilisában elfogadott dekommunizációs törvény első periódusában a helyi

önkormányzatoknak 2015. november 22. és 2016. február 21. között volt lehetőségük a törvény által szorgalmazott változtatások megejtésére. Az 1. ábrán jól látszik, hogy a törvény elfogadásának évében, 2015-ben a törvény hatályai alá eső nevek közül 17 változott meg. Ez az alacsony érték arra enged következtetni, hogy a felülről érkező, politikai indíttatású változás első körben, amikor még nem volt kötelező jellegű, kevésbé talált fogadókészségre az önkormányzatok szintjén. 2016. február 22. és május 21. között, a második periódusban azonban már a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal elnöke, azaz a kormányzó határozott az utcák, terek átnevezéséről: döntést az önkormányzatok már utasításként kapták meg, s kötelező volt végrehajtaniuk. Ez jól látható az utcanevek változásában (vö. 1. ábra): 2016-ban 47 utca nevét változatták meg, míg a következő öt évben csak összesen 6 utcáét (2019-ben ráadásul egyet sem).

A változások aktív szakaszát KUCZABSKI és BOYCHUK (2020: 14) is 2014–2016 közé teszi; utána a helynevek dekommunizációja Ukrajnában szerintük is passzív fázisba lépett. Ez a megállapítás teljesen egybevág az 1. ábrán látható eredménnyel.

5.1. A törvény hatálya alá eső utcanevek. A 2014–2022 közötti időszakban a névváltoztatás hatálya alá eső 79 utca 38 különböző nevet viselt, melyek közül 24 név csak egyszer fordult elő. A leggyakrabban megváltoztatott név a *Lenin* volt (8 db), melyet a *Gorkij* és a *Tyereskova* (6–6 db), illetve a *Micsurin* (5 db) követ (vö. 2. ábra). A *Lenin* utcanév ilyen gyakori előfordulása meglepő, hiszen a Szovjetunió megszűnése után Kárpátalján a magyarlakta települések tömegével változtatták meg a Lenin nevét viselő utcák neveit. A jelen felméréssel párhuzamosan végeztem el az 1990–2013 közötti időszak névanyagának összegyűjtését is, melynek előzetes adatai alapján tudjuk, hogy 1990–2013 között, zömében közvetlenül a független Ukrajna megalakulásának első éveiben 53 településen cserélték le a *Lenin* utcanevet. Ez azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarlakta települések jelentős hányada már a dekommunizációs törvény előtt igyekezett ettől – de a többi szovjet vonatkozású emlékeztető névtől is – megszabadulni.

2. ábra: A 2014–2021 között leggyakrabban megváltozatott utcanevekben megjelölt személyek és fogalmak

Mint a szovjet rezsim ideológiai megtestesítői, viszonylag sok emlékeztető név maradt meg a dekommunizációs törvény rendelkezéséig: az imént említettek mellett az 1917. évi októberi szocialista forradalom emlékét őrző *Októberi (forradalom) (Жовтнева),* az ifjú kommunisták szervezetének nevére utaló *Komszomol (Комсомольська)*, maga a 'szovjet, állami' elnevezés, a *Ragyanszka (Радянська),* az állami gazdaság mozaikszóalkotással keletkezett neve, a *Radgoszpna (Радгоспна),* a híres orosz tábornokra utaló *Csapajev (Чапаєва)* és a kommunista munkásmozgalom teoretikusára emlékeztető *Karl Marx (Карла Маркса)* neveket is gyakran lecserélték. Ezek mellett megváltoztatták még az alábbi neveket: *Zsukov (Жукова), Engels (Енгелса), Grecskó (М. Гречко), Dosztojevszkij (Достоєвського), Kirov (Кірова), Zoja Koszmogyemjanszkaja (Зоя Космодем'янська), Nyekraszov (Некрасова), Parhomenko (Пархоменка), Vatutyin (Ватутіна), Internacionálé (Інтернаціональна), Kolhoz (Колгоспна/Колхозна), Vörös Partizán (Красний Партизан).*

GNATIUK (2018: 124) az emlékeztető neveket két kategóriába sorolja: 1. politikai és katonai történelmi személyekhez, eseményekhez és fogalmakhoz kapcsolódó nevek; 2. egyéb, túlnyomórészt a kultúra, tudomány, vallás stb. területeihez kapcsolódó nevek. Az első kategóriába tartozó nevek között a *Lenin (Леніна),* a *Karl Marx (Карла Маркса),* a *Csapajev (Чапаєва),* a *Grecskó (М. Гречко),* az *Internacionálé (Інтернаціональна),* a *Kolhoz (Колгоспна/Колхозна),* a *Vörös Partizán (Красний Партизан)* stb. fordulnak elő a vizsgált települések megváltoztatott nevei közt. Az e kategóriába tartozó nevekből a vizsgált időszakban annak ellenére viszonylag sokat változtattak meg, hogy az 1990-es évek elején a kárpátaljai magyarlakta településeken az alulról jövő kezdeményezéseknek köszönhetően már jelentős számban lecserélték őket. A második kategóriában csak néhány név említhető; pl. *Gorkij (Горький), Micsurin (Мічурін), Dosztojevszkij (Достоєвський), Majakovszkij (Маяковський), Gagarin (Гагарин).* A Micsurinról elnevezett utcák átnevezése nem szokványos, hiszen az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézetének tiltólistáján nem szerepelt a név, viszont a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatalnál tiltólistára került. Ezért nem véletlen az sem, hogy a négy változtatásból három 2016-ban következett be, miután a döntés átkerült a helyi önkormányzatoktól a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal elnökének a kezébe.

5.2. Az új nevek. A régi, fentebb említett emlékeztető nevek helyén új nevek jelentek meg, melyeket az alábbiakban mutatok be részletesen. A leggyakrabban a *Fő(út) (Головна/Февут)* elnevezés került a régi név helyére: háromszor a *Lenin*-t *(Леніна)*, egyszer pedig a *Csapajev*-et *(Чапаєва)* váltotta. Háromszor fordul elő a *Садова (Szadova)*[10] utcanév. Magyar megfelelőjének meghatározása nem egyértelmű: alapvetően *Kert utca*-ként lehetne megadni magyar fordításban, viszont Gáton *Fáskert*, Tiszapéterfalván *Kertes,* Kisgejőcön *Gyümölcsös* néven él a magyar változat. Szintén három alkalommal kapta új névként utca az *Európai (Європейська)* és az *Iskola (Шкільна)* nevet. Két alkalommal illettek utcát a *Виноградна (Vinohradna), Majdan hősei (Героїв Майдану), Ady Endre (Аді Ендре), Barátság (Дружба), Béke (Миру), Arany János (Арань Яноша), Sport (Спортивна), Csendes (Тиха), Rákóczi Ferenc (Ференца Ракоці)* és *Futball(pálya) (Футбольна)* nevekkel. A *Виноградна (Vinohradna)* névvel hasonló a helyzet, mint a *Садова (Szadova)* esetében: Beregújfaluban a *Szőlő,* míg Beregszászban a *Szőlőhegy* név használatos magyar nyelven.

[10] Az ukrán alakok mögött zárójelben ezek magyar olvasatát adom meg.

49 különböző nevet csak egy-egy utca kapott; pl. *Gyár (Заводська), Esze Tamás (Ece Томаша), Leszja Ukrajinka (Леся Українка), Zöld (Зелена), Kistemető (Кіштемете), Munkácsy Mihály (Мігая Мункачі), Nyírteleki (Ніртелецька), Ifjúság (Молодіжна), Latorca (Латорична), Mennyei Század (Небесної Сотні), Nemzeti egység (Соборності), Árpád király (Короля Арпада), Kuruc (Куруців), Csillag (Зірка), Templom (Церковна), Ukrán (Українська), Petőfi Sándor (Шандора Петефі), Erdélyi Béla (Адальберта Ердені), Boksay József (Йосипа Бокшая), Fogadó (Фогодо), Erdei (Лісова)* stb. A *Kis* elnevezés ukrán alakban kétszer is előfordul: egyszer az ukrán megfelelőjével *(Мала)*, egyszer pedig a magyar név cirill átírással *(Кіш)*. Az utóbbi megoldással jöttek létre az alábbi ukrán hivatalos utcanevek is: *Kistemető (Кіштемете), Fogadó (Фогодо), Temető (Темето), Remec (Ремец), Aradi (Оподі), Kúria (Курія)* és *Oncsa (Онча).*

A szovjet ideológiai vonatkozású nevek helyett az utcák zöme (34 névalak, 44 utca) a terület természetes jellemzőiből fakadó új nevet kapott; pl. *Fő(út) (Головна/Февут), Meggy(es) (Вишнева), Sport (Спортивна), Testnevelés (Фізкультурна), Gyár (Заводська), Csillag (Зірка), Zöld (Зелена), Tulipán (Тульпан), Piac (Торгова), Csendes (Тиха), Európai (Європейська), Határőr (Прикордонна), Szőlősi (Севлюшська), Kárpáti (Карпатська), Templom (Церковна), Diák (Студентська)* stb. GNATIUK (2018: 124) ezeket a neveket a toponimikus és a költői (figuratív) nevek kategóriákba sorolja. A Nagyszőlősön található *Szőlősi* utcanév ukrán megfelelője a *Виноградівська (Vinohragyivszka)* lenne, de ehelyett a város a ruszin nyelvben használatos nevét, a *Севлюшська (Szevljusszka)* névalakot választotta az utca nevének.

A helyi viszonyokból adódóan a GNATIUK-féle (2018: 124) emlékeztető nevek mindkét kategóriáját további két kategóriára bontottam. Az első kategóriába azok az emlékeztető nevek kerültek, melyek a magyar kisebbséghez kapcsolhatók, vagyis a magyar kultúrához és a helyi magyar közösséghez kapcsolódó neves személyiségekről, kulturális vonatkozású eseményekről elnevezett utcák nevei (23 névalak, 29 utca); pl. *Erdélyi Béla (Адальберта Ердені), Boksay József (Йосипа Бокшая), Nyírteleki (Ніртелецька)* (Beregrákos magyarországi testvértelepülésének neve), *Grybów (Грібувська)* (Beregrákos lengyelországi testvértelepülésének neve), *Aradi (Оподі)* stb. A neves személyiségekről elnevezett, illetve kulturális vonatkozású utcanevek névadói közül 11 névalak (14 utca) magyar vonatkozású: *Petőfi Sándor, Munkácsy Mihály, Kuruc, Árpád király, Boksay József, Esze Tamás, Erdélyi Béla*, *A. Kovács,*[11] *II. Rákóczi Ferenc, Arany János, Ady Endre*.

A második kategóriába azok a nevek kerültek, melyek Ukrajnához, az ukrán politikai élethez, hadsereghez, eseményekhez és fogalmakhoz kapcsolódnak (7 névalak, 10 utca); pl. *Mennyei Század (Небесної Сотні), Majdan hősei (Героїв Майдану), Nemzeti egység (Соборності), Ukrán (Українська), Barátság (Дружба), Béke (Миру)* és *Hadsereg (Армійська)*. Ez utóbbi három név *(Béke, Barátság, Hadsereg)* furcsán hat az új nevek kategóriájában, hiszen előszeretettel alkalmazták őket a szovjet időszakban is. A jelenségben az egykori ideológiai beidegződés helyi szintű reinkarnálódása érhető tetten. Mindenesetre ezen utcanevek ellen maguk a törvény megalkotói, értelmezői, a törvény alapján megváltoztatandó utcaneveket listázó intézmények stb. sem emeltek kifogást. A *Mennyei Század*

[11] A. Kovácsról Nagyszőlősön neveztek el utcát. Sajnos a keresztnévnek csak a kezdőbetűjét tüntették fel, s mivel a határozatot nem tudtam megszerezni, csak az adatszolgáltató hivatalnok elmondására tudok a besoroláskor hagyatkozni. Szerinte a helyi közösség magyar származású tagja a névadó.

(Небесної Сотні) és a *Majdan hősei (Героїв Майдану)* utcanevek egyértelműen az ukrán történelem legutóbbi nagy eseményei alapján jelentek meg, hiszen mindkét név a kijevi Majdan téren és annak környékén 2013–2014-ben életüket vesztő embereknek állít emléket. Ide soroltam továbbá az ukrajnai neves személyiségekre utaló *Ivan Franko, Leszja Ukrajinka, Kuzmenyka, Kubikov* neveket is.

A magyar kisebbséghez kapcsolható, vagyis a magyar kultúrához és a helyi magyar közösséghez kapcsolódó neves személyiségekről, kulturális vonatkozású eseményekről elnevezett új emlékeztető utcaneveket a magyar–ukrán névalak fordítási sajátosságai felől is érdemes megvizsgálni. E kategóriában a magyar névalakok cirill betűs változatai olykor még ukrán nyelven is magyarosan hangzanak (bár az ukrán anyanyelvűek számára jelentés nélküli hangsorok), hiszen esetükben nem szó szerinti fordítás útján adták meg az ukrán nyelvű névalakot, hanem a transzliterálás módszerét alkalmazták: *Fogadó (Фогодо), Kúria (Курія), Temető (Темето), Kistemető (Кіштемете), Remec (Ремец), Aradi (Ороді), Oncsa (Онча), Kis (Кіш)*. Salánkon 2020-ban a *Főút* ukrán nyelvű, fordítással létrehozott *Головна (Holovna)* névalakját változtatták meg úgy, hogy helyette a magyar névalak transzliterációjával megalkotott *Февут (Fevut)* névalak lett a hivatalos elnevezés.

A vizsgálatban megfigyelhető volt, hogy a törvény és annak gyakorlatba való átültetése nem minden esetben került összhangba. Az alábbi példák esetében a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal Tájékoztatási Tevékenységek és Társadalmi Kapcsolatok Főosztálya ajánlásai, illetve az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézete által közzétett tiltólista ellenére sem történt változás, vagy ha hivatalosan meg is változtatták az utca nevét, a gyakorlati alkalmazás elmaradt. Tiszaújlak 2019 májusában összeállított utcanév-listájában megtalálható például a *Petrov (Петров)* utcanév, amely pedig szerepel az Ukrán Nemzeti Emlékezet Intézetének 2015 októberében közétett tiltólistáján. Ezzel szemben többek közt Tiszaújlak, Tiszasalamon, Dercen és Halábor településeken még 2021 őszén, illetve 2022 januárjában is a Szovjetunió idején kihelyezett orosz nyelvű utcanévtáblák voltak kitéve annak ellenére, hogy a neveket korábban már hivatalosan megváltoztatták. Az okot általában nem az időhiányban kell keresni, hiszen Tiszaújlakon a *Karl Marx (Карла Маркса)* és a *Csapajev (Чапаєва)* utcanevet még 2002-ben lecserélték, de az elmúlt húsz év alatt három különböző polgármester sem tartotta fontosnak a határozat végrehajtását a gyakorlatban (az új nevek: *Pékség [Пекарнянська]* utca és *Iskola [Шкільний]* útköz). A Csap városa mellett lévő Tiszasalamon településen csak 2016-ban született arról határozat, hogy a település főútjának nevét módosítsák, s végérvényesen eltávolítsák *Lenin* nevét az utcanevek listájából. Ennek ellenére még 2022 januárjában is a Szovjetunió idejéből származó orosz nyelvű utcanévtábla volt kitéve. Tiszasalamonban emellett még öt orosz nyelvű utcanév maradt kihelyezve, holott 2016-ban ezeket is megváltoztatták. Ezek közül az *Októberi* (forradalom) utcanév cirill betűs alakja mind az orosz *Октябрьская,* mind az ukrán *Жовтнева* alakban olvasható volt az utca különböző pontjain.

6. Összefoglalás. A Szovjetunió széthullásával a független Ukrajnában az 1990-es években lehetőség nyílt a magyar települések korábbi (történelmi) nevének visszaállítására, illetve a szovjet ideológiai alapú utcanevek megváltoztatására is (DOBOS 2015: 101–103). E változások zöme az ezredfordulóra lezajlott, s ezt követően csupán szórványos névváltoztatások figyelhetők meg a magyarlakta településeken. Az újabb hullám a méltóság forradalma keretében bontakozott ki, mellyel Ukrajnában újraindult a dekommunizáció. Ezzel Kárpátalja magyarlakta településein is újabb lendületet kapott az utcanevek cseréje. A két

utcaátnevezési hullám között azonban különbség mutatkozik. Az ezredfordulóig lebonyolított utcaátnevezések helyi (civil), illetve települési (önkormányzati) szintű kezdeményezésként valósultak meg, vagyis zömével bottom-up kezdeményezések voltak. 2015-től viszont már a hatalom részéről történő törvényi előírásként, vagyis top-down folyamatként zajlott a névváltoztatás. Ezt jól szemlélteti az átnevezések diakrón szempontú vizsgálata: a törvény végrehajtásának második lépcsőfokán (2016-ban) történt a legtöbb névcsere, amikor a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal elnökének utasítására kötelező lett a változtatás.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a vizsgált időszakban Kárpátalja Beregszászi, Munkácsi és Ungvári járásában 38 településen 79 utca nevének megváltoztatása megfelel a dekommunizációs törvény követelményeinek. A lecserélt emlékeztető nevek helyére az adott területek természetes jellemzőiből fakadó új nevek, illetve új emlékeztető nevek közel azonos arányban kerültek. Az új emlékeztető neveknek csak a negyede ukrán vonatkozású, s ezeknek alig a fele köthető a méltóság forradalmához. A többi emlékeztető név magyar vonatkozású: az utca legtöbbször a korábban viselt nevét kapta vissza, vagy a név eredeti viselője valamiképpen kötődik a településhez. Ebből is érezhető, hogy a névadók igyekeztek olyan neveket választani, amelyek hosszú távon és hatalmi változások esetén is megállják a helyüket, illetve lokálpatrióta vonatkozásukból fakadóan erősítik a település lakóinak identitását.

A magyar települések kisebbségi helyzetéből adódóan a kétnyelvűség jellemző hatásai az utcaneveken is megfigyelhetők. Ilyen egyrészt a már említett magyar vonatkozású emlékeztető nevek magas aránya, valamint az utcanevek kisebbségi és állami nyelven történő megjelenítésének a kérdése. Erre több megoldás is megfigyelhető. A terület természetes jellemzőire utaló neveket esetenként szó szerinti fordítással adták meg, máskor cirill betűkészlettel transzliterálták, vagyis az ukrán anyanyelvűek számára jelentés nélküli hangsor szerepelt utcanévként. Az is előfordult, hogy ugyanazon ukrán vagy magyar nyelvű név fordításban más-más településeken más-más névalakban szerepelt.

A dekommunizációs törvény hatására megvalósult változtatások nem tekinthetők általában Kárpátalja hatodik településnév-változtatási hullámának (csupán két településnév változott meg), viszont az utcanevek esetében a mennyiségi mutatók alapján beszélhetünk új hullámról. Korainak érzem azonban, hogy ezt a hullámot lezártnak tekintsük, hiszen a folyamat a 2022. február 24-én kirobbant orosz–ukrán háború következtében új lendületet kapott. Azóta azonban már nem dekommunizáció, hanem derusszifikáció (dekolonizáció) zajlik, melynek keretében többek között már az orosz irodalom, kultúra, művészet és tudomány jeles személyiségeinek a nevét is lecserélik. A váltOozások jelenleg is zajlanak, s e folyamat teljes körű vizsgálata csak az orosz–ukrán háború befejezése után válik érdemben lehetségessé.

Felhasznált források

UINP 2015. = *Список осіб, які підпадають під закон про декомунізацію.* http://old.uinp.gov.ua/publication/spisok-osib-yaki-pidpadayut-pid-zakon-pro-dekomunizatsiyu (2026. 09. 14.)

UINP 2016. = *Понад 50 тисяч вулиць змінили назви впродовж 2016 року.* http://old.uinp.gov.ua/news/ponad-50-tisyach-vulits-zminili-nazvi-vprodovzh-2016-roku (2026. 09. 16.)

Закон України № 314-VIII «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text (2026. 02. 10.)

Закон України № 315-VIII «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text (2026. 02. 10.)

Закон України № 316-VIII «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-19#Text (2026. 02. 10.)

Закон України № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text (2026. 02. 10.)

Закон України № 3005-IX «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text (2026. 02. 10.)

Закон України № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text (2026. 02. 10.)

Законі України № 2604-IV «Про географічні назви» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2604-15#Text (2026. 02. 12.)

Hivatkozott irodalom

AFANASIEV, ILLIA 2020. Renaming of streets in Ukrainian regional centers during 2010–2019. Offensives and compromises. *Ideology and Politics Journal* 16: 321–339. https://doi.org/10.36169/2227-6068.2020.01.00024

ALDERMAN, DEREK H. 2003. Street Names and the Scaling of Memory. The Politics of Commemorating Martin Luther King, Jr. within the African American Community. *Area* 35: 63–173. http://www.jstor.org/stable/20004306

AZARYAHU, MAOZ 2011. The critical turn and beyond. The case of commemorative street naming. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 10: 28–33. https://acme-journal.org/index.php/acme/article/download/883/739/2716

AZARYAHU, MAOZ – KOOK, REBECCA 2002. Mapping the nation. Street names and Arab Palestinian identity. Three case studies. *Nations and Nationalism* 8: 195–213. https://doi.org/10.1111/1469-8219.00046

BARTOS-ELEKES ZSOMBOR 2021. Múltidéző utcaneveink. Kolozsvár és Brassó az utóbbi másfélszáz évben. *Névtani Értesítő* 43: 113–134. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.7

BEREGSZÁSZI ANIKÓ 1997. Magyar helységnevek Kárpátalján (1988–1995). *Forrás* 5: 104–108.

BOJCSUK EDIT 2003. Técső utcanévadásának sajátosságai. *Acta Hungarica* 10–11: 18–21.

BÖLCSKEI ANDREA – FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk. 2017. *Magyar és nemzetközi névtani terminológia / Hungarian and International Onomastic Terminology.* International Council of Onomastic Sciences – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala–Budapest. https://doi.org/10.26546/5061110

BUCHER, SLAVOMIR – MATLOVIČ, RENE – LUKÁČOVÁ, ALENA – HARIZAL, BARBORA – MATLOVIČOVÁ, KVETOSLAVA – KOLESÁROVÁ, JANA – ČERMÁKOV, LENKA – MICHALKO, MILOSLAV 2013. The perception of identity through urban toponyms in the regional cities of Slovakia. *Anthropological Notebooks* 19/3: 23–40.

Сіва 2017. = Циба, В'ячеслав 2017. «Декомунізація» і легітимація правлячої еліти в Україні. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках* 35: 152–171. https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/876

Csernicskó István 2019. *Fények és árnyak Kárpátalja nyelvi tájképéből*. Autdor-Shark, Ungvár.

Demska, Orysia 2016. Сучасний топонімний ландшафт України. Між пам'яттю і спогадом. *Slavia Orientalis* 65: 601–611.

Demska, Orysia – Levchuk, Pavlo 2020. The urbanonimia of Ukraine in the context of decommunization. *Cognitive Studies / Études cognitives* 20: No. 2280. https://doi.org/10.11649/cs.2280

Dobos Sándor 2011. Levéltári források. Beregszász természetes és első mesterséges utcaneveiről. *Acta Beregsasiensis* 10/1: 113–127.

Dobos Sándor 2015. Magyar helységnevek Kárpátalján. Kodifikációs kísérletek és eredmények (1989–2000). *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 17/1: 101–125.

Erőss Ágnes 2024. *Hatalomváltó terek*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Gnatiuk, Olexiy 2018. The Renaming of Streets in Post-revolutionary Ukraine. Regional Strategies to Construct a New National Identity. *AUC Geographica* 53: 119–136. https://doi.org/10.14712/23361980.2018.13

Győrffy Erzsébet 2017. Helynév és identitás. *Névtani Értesítő* 39: 41–55. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2017.3

Hajdú Mihály 1994. *Magyar tulajdonnevek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Hirik 2018. = Гірік, Сергій 2018. Меморіалізація спадку етнічних меншин і зміни міської топоніміки в Україні (2015–2017 роки). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»* 26: 112–117.

Hoffmann István 1993/2007. *Helynevek nyelvi elemzése.* Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 67. 2. kiadás. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Hoffmann István 2015. A névtan és a társtudományok. In: Farkas Tamás – Slíz Mariann szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején.* Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 11–22.

Kita, Jaroslav – Nartonowicz-Kot, Maria 2012. *Patroni łódzkich ulic.* Księży Młyn Dom Wydawniczy, Łodź.

Kocán Béla 2004a. Aklihegy helynevei. *Névtani Értesítő* 26: 101–105. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2004.13

Kocán Béla 2004b. Nevetlenfalu földrajzi nevei. *Acta Hungarica* 12: 32–36.

Kocán Béla 2005. Akli helynevei. *Névtani Értesítő* 27: 188–190. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2005.24

Korolenko–Karetnyikov–Majorov 2017. = Короленко, Богдан – Каретніков, Ігор – Майоров, Максим 2017. Декомунізація назв населених пунктів та районів України. Підстави, процес, підсумки. *Місто: історія, культура, суспільство* 1: 134–141.

Kovács András 2006. Som földrajzi nevei. *Névtani Értesítő* 28: 91–100. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2006.10

Kovács Erzsébet 1999. Zsámbék utcaneveinek jelenkori vizsgálata. *Névtani Értesítő* 21: 141–145. https://doi.org/10.29178/NevtErt.1999.25

Kovács Péter 2003. Minaj község rövid története és földrajzi nevei. *Acta Hungarica* 10–11: 84–92.

KOVTJUH 2017. = КОВТЮХ, СВІТЛАНА 2017. Соціоономастичні аспекти перейменувальних процесів в Україні. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство* 27: 160–165.

KÖDÖBÖCZ NATÁLIA 2003. Beregszász néhány ismertebb belterületi földrajzi neve. *Acta Hungarica* 10–11: 71–74.

KÖDÖBÖCZ NATÁLIA 2004. Beregszász és környéke földrajzi nevei a magyar nyelvhasználatban. *Acta Hungarica* 13–14: 14–23.

KUCZABSKI, ALEKSANDER – BOYCHUK, ALINA 2020. Decommunization of urban toponymy in Ukraine. Causes and consequences. *Journal of Geography, Politics and Society* 10/4: 8–16. https://doi.org/10.26881/jpgs.2020.4.02

LÁSZLÓ ANDOR 2021. Utcanevek a nemzetépítés szolgálatában a 19. században. *Napi történelmi forrás* 2021. 06. 29. https://ntf.hu/index.php/2021/06/29/utcanevek-a-nemzetepites-szolgalataban-a-19-szazadban/ (2026. 07. 25.)

MIKESY GÁBOR 2016. Földrajzi nevek a közigazgatásban. *Névtani Értesítő* 38: 101–113. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2016.8

OROSZ GABRIELLA 2006. Szalóka földrajzi nevei. Belterületi nevek. *Acta Hungarica* 15: 45–48.

PIPAS 2015. = Піпаш, Володимир 2015. Два села та 558 вулиць, площ і провулків на Закарпатті мали би змінити назви. В області стартує процес декомунізації. *Закарпаття онлайн, «Блоги».* https://zakarpattya.net.ua/Blogs/143392-Dva-sela-ta-558-vulyts-ploshch-i-provulkiv-na-Zakarpatti-maly-by-zminyty-nazvy (2026. 07. 25.)

SCHENK, GIBFRIED 2023. Renaming Kyiv's Streets Amid the Russian War of Invasion. The Politics of History Between "Decommunization" and "Derussification". *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History* 64: 140–169. https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2023-64-07

SEBESTYÉN ZSOLT 2001. Beregszász utcanevei. *Névtani Értesítő* 23: 23–29. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2001.3

SEBESTYÉN ZSOLT 2008. Magyar helynévkutatás Kárpátalján. *Névtani Értesítő* 30: 195–203. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2008.17

SÓFALVI KRISZTINA 2008. Román közterületnevek a két világháború közti időszak romániai magyar napilapjaiban. *Névtani Értesítő* 30: 101–117. https://doi.org/10.29178/NevtErt.2008.8

STIPERSKI, ZORAN – LORBER, LUČKA – HERŠAK, EMIL – PTAČEK, PAVEL – GÓRKA, ZYGMUNT – KOŁOŚ, ARKADIUSZ – LONČAR, JELENA – FARIČIĆ, JOSIP – MILIČEVIĆ, MIRJANA – VUJAKOVIĆ, ANA – HRUŠKA, ANITA 2011. Identity through Urban Nomenclature. Eight Central European Cities. *Geograisk Tidsskrift-Danish Journal of Geography* 111: 181–194. https://doi.org/10.1080/00167223.2011.10669532

TÓTH SZERGEJ 2011. *Nyelv, kép, hatalom.* Alkalmazott Nyelvészeti Mesterfüzetek 4. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

TÓTH SZERGEJ 2013. Utcaátnevezések. In: TÓTH SZERGEJ szerk., *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott nyelvészeti kutatások a Kárpát-medencében. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai*. *Szeged, 2012. április 12–14.* A MANYE Kongresszusok Előadásai 9. MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Budapest–Szeged. 474–488.

UDOVENKO 2018. = УДОВЕНКО, ЛІДІЯ 2018. Особливості взаємозв'язку між урбанонімами й історичною пам'яттю (на матеріалах м. Харків). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»* 26: 129–134.

VJATROVICS 2018. = В’ятрович, Володимир 2018. Залишилося кілька кроків. В'ятрович про завершення боротьби з комунізмом в Україні. Про перейменування двох областей України. *Апостроф* 2018. 06. 21. https://apostrophe.ua/ua/article/society/2018-06-21/ostalos-neskolko-shagov-vyatrovich-o-zavershenii-borbyi-s-kommunizmom-v-ukraine/19027 (2026. 07. 25.)

VINCZE LÁSZLÓ 1984. Új módszer az utcanevek vizsgálatára. *Névtani Értesítő* 9: 23–30.

WAGIŃSKA-MARZEC, MARIA 2017. Wokoł zmian nazewnictwa ulic na Ziemiach Zachodnich i Północnych po 1945 r. *Rocznik Ziem Zachodnich* 1: 384–422.

ZÉKÁNY KRISZTINA 1997. Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok Ungvár utcaneveiben. *Acta Hungarica* 6: 105–110.

ZÉKÁNY KRISZTINA 2003. Ungvár helyneveinek eredet szerinti megoszlása és névszociológiai vizsgálata. *Acta Hungarica* 10–11: 52–54.

ZUBÁNICS LÁSZLÓ 2001. *Beregszászi kalauz.* Beregszászi Járási Nyomda, Beregszász.

***

KARMACSI ZOLTÁN

egyetemi docens; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Filológia Tanszék, Beregszász (Берегово, Ukrajna)

egyetemi adjunktus; Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Pedagógiai Kar, Tanító- és Óvóképző Intézet, Eger

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1483-9750, e-mail: karmacsi.zoltan@kmf.org.ua